

Elektroninio parašo teisinis reglamentavimas ir jo įgyvendinimo ypatumai Lietuvoje

Doc. dr. Rimantas Garuckas

Vilniaus universitetas
Saulėtekio g. 9, LT-10222 Vilnius

Prof. habil. dr. Adolfas Kaziliūnas

Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius

Vis sparčiau tobulėjant informacinėms technologijoms, formuojantis informacinei visuomenei bei atsiveriant platesnėms galimybėms kai kurias paslaugas teikti elektroniniu būdu, iškilo reikiamybė sukurti veiksmingą ir saugią sistemą, užtikrinančią efektyvų elektroninių paslaugų teikimą. Šiuo tikslu ir buvo sukurtas elektroninis parašas, kurį iš esmės galima prilyginti rašytiniam.

Straipsnyje akcentuojamas elektroninio parašo naudojimo aktualumas, apibendrinami jį reglamentuojantys teisės aktai bei nagrinėjami jo įgyvendinimo ypatumai Lietuvoje. Pirmiausia atskleidžiama elektroninio parašo samprata remiantis tiek Lietuvos teisinėje bazėje, tiek tarptautiniuose dokumentuose pateiktais apibrėžimais, kartu aptariamos ir jo naudojimo galimybės. Tiriama elektroninio parašo naudojimo patirtis Lietuvoje išskiriant tiek teigiamus, tiek neigiamus jos aspektus. Straipsnyje atkreipiamas dėmesys į elektroninio parašo teisinio reglamentavimo ir realaus įgyvendinimo laiko nesutapimus, dėl kurių atsiranda kliūtys, trukdančios sklandžiai veikti elektroniniam parašui.

Pagrindinės sąvokos: elektroninis parašas, atvirasis ir uždarytieji raktai, sertifikatas, duomenų apsauga, reglamentavimas.

Keywords: *electronic signature, public and private keys, certificate, data protection, legislation.*

1. Įvadas

XX amžius – tai informacinių technologijų eros pradžia. Penktajame dešimtmetyje išrastas pirmasis kompiuteris, atitinkantis Tiuringo mašinos kriterijus, formalizavo algoritmo vykdymo terminą. Dabar kompiuteris vykdo gerokai daugiau funkcijų, o be jo ir informacinių technologijų jau nebeįsivaizduojamas šiuolaikinės visuomenės gyvenimas.

Informacinių technologijų vartojimo kasdienėje veikloje pavyzdžių esti begalė. Norėdami sužinoti kokią nors informaciją paprastai jos ieškome internete. Vis labiau vilioja galimybė apsipirkti net neišeinant iš namų. Asmeniui, esančiam kitame pasaulio gale, tradiciniai laišakai rašomi nebent siekiant nustebinti. Apskritai įvairių rūšių dokumentų, nebūtinai laiškų, perdavimas informaciniais tinklais – pats patogiausias ir greičiausias būdas. Tačiau kyla problemų užtikrinant

informacijos saugumą bei juridinį galiojimą, jeigu dokumentas nepasirašomas elektroniniu parašu.

Kas yra parašas – suprantama visiems. O štai kalbant apie elektroninį parašą kyla neaiškumų, nors jau beveik šešeri metai mūsų šalyje yra priimtas Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas. Tokia padėtis susiklostė dėl to, jog realus elektroninio parašo įgyvendinimas gerokai atsilieka nuo teisinio reglamentavimo, o šį neatitikimą būtina nuodugniau panagrinėti.

Kaip jau paaiškėjo, šio straipsnio objektas yra elektroninis parašas, o dalykas – elektroninio parašo įgyvendinimas. Taigi autorių keliamas tikslas yra elektroninio parašo sampratos analizė ir jo įgyvendinimo Lietuvoje ypatumų atskleidimas. Tai visų pirma siekiama padaryti apibrėžiant elektroninio parašo sampratą. Straipsnyje pateikiama teisės aktų, susijusių su elektroniniu parašu bei jo veikimu Lietuvoje, analizė. Remiantis literatūros šaltiniais įvertinamas elektroninio

parašo įgyvendinimo procesas ir nagrinėjami jo bruožai.

Taikant mokslinės literatūros loginės ir sisteminės analizės, teorinės analizės ir apibendrinimo bei lyginamąjį metodus, išskirti elektroninio parašo ypatumai atskleis taisytiną sritį. Būtent į jas valdžios institucijoms dera sutelkti visą dėmesį, kad informacinių technologijų paanga atitiktų vis labiau tobulėjančios visuomenės poreikius.

Straipsnio tikslas – išnagrinėti elektroninio parašo sampratą ir jo įgyvendinimo Lietuvoje ypatumus, atlikti teisės aktų, susijusių su elektroniniu parašu bei jo veikimu Lietuvoje, analizę.

Metodas – loginė ir sisteminė analizė, sugretinimas ir metaanalizė.

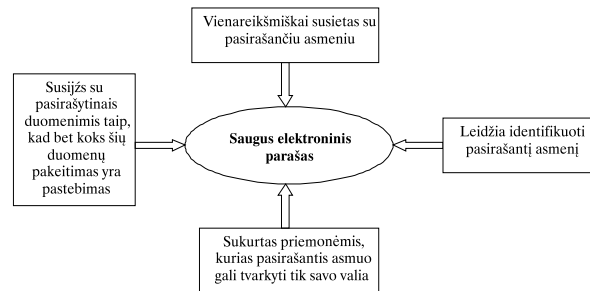
2. Elektroninio parašo samprata

Kiekvienas dokumentas, kad būtų juridškai galiojantis, privalo turėti jo tikrumą užtikrinančius rekvizitus [4]. Būtent tokie rekvizitai ir yra elektroninis parašas. Tačiau toks apibūdinimas nėra informatyvus, anaiptol nei definicijos, pateiktos įvairiuose teisės aktuose bei kituose šaltiniuose (1 lentelė).

Iš esmės visuose trijuose dokumentuose pateiktos elektroninio parašo definicijos savo turiniu sutampa. Verta pažymėti, kad Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatyme elektroninio parašo paskirtis yra pasirašančio asmens identifikavimas. Tuo tarpu Tarptautinė standartų organizacija bei Lietuvos banko valdyba, be tapatybės nustatymo funkcijos,

akcentuoja ir duomenų saugumo užtikrinimo būtinybę.

Duomenų konfidencialumas ypač svarbus dėl to, jog elektroninis parašas savo teisine galia prilyginamas parašui rašytiniuose dokumentuose ir pripažįstamas kaip įrodinėjimo priemonė teisme tik tuo atveju, jeigu jis yra saugus [10, 2 str. 5 d.]. Tam, kad elektroninis parašas tokiu taptų, jis turi atitikti keturis esminius reikalavimus (1 pav.), nurodytus Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatyme. Pabrėžtina, jog nesant bent vieno iš jų elektroninis parašas yra juridškai nepagrįstas.

1 pav. Saugaus elektroninio parašo reikalavimai²

Elektroninio parašo technologijai naudojamas asimetrinis šifravimo algoritmas [19], susidedantis iš dviejų dalių duomenų – vadinamosios raktų – atvirojo (arba viešojo) ir u•darojo (privataus arba asmeninio) – poros. Šį kodavimo būdą išrado JAV Masačusetso technologijos Instituto profesoriai R. Rivest, A. Shamir ir L. Adleman. Pirmasis raktas yra prieinamas visiems,

besikeičiantiems informacija. Antrasis žinomas tik jo turėtojui, nors teoriškai ir yra maža tikimybė jį atspėti, nes raktus sudaro skaitmenys. Nors viešasis ir asmeninis raktai yra skirtingi, tačiau jie gali atlikti tik vienpusį šifravimą – užkoduoti pranešimą taip, kad jį atkoduotų tik kitas tos pačios poros raktas (2 pav.) [3].

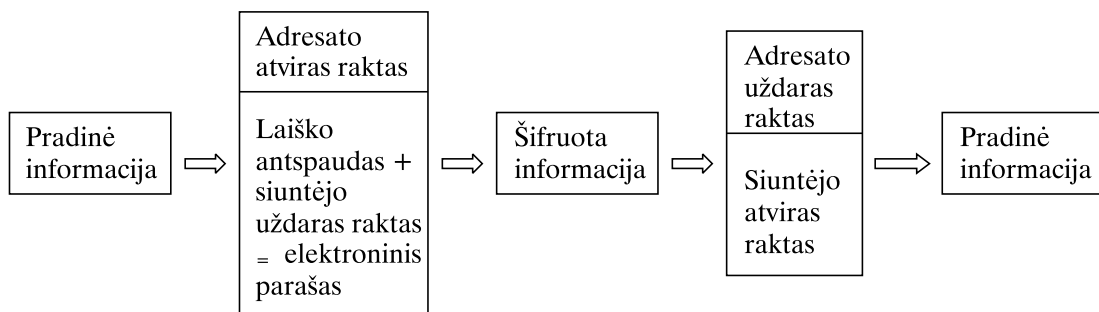
Prieš išsiun-

1 lentelė. Elektroninio parašo apibrėžimai kai kuriuose literatūros šaltiniuose¹

Šaltinis	Elektroninio parašo apibrėžimas
Tarptautinės standartų organizacijos koncepcija	Duomenų siuntėjo atliekama duomenų vieneto kriptografinė transformacija, leidžianti duomenų vieneto adresatui atpažinti duomenų siuntėją bei užtikrinti duomenų vientisumą ir apsaugą nuo nesankcionuoto priėjimo.
Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas	Duomenys, kurie įterpiami, prijungiami ar logiškai susiejami su kitais duomenimis pastarųjų autentiškumui patvirtinti ir (ar) pasirašančiajam asmeniui identifikuoti.
Lietuvos banko valdybos nutarimas „Dėl Lietuvos banko elektroninio sertifikavimo sistemos taisyklių patvirtinimo“	Elektroniniai duomenys, gauti matematinėmis funkcijomis apdorojus elektroninės informacijos junginį (elektroninį dokumentą) bei leidžiantys nustatyti asmens, atlikusio šiuos veiksmus, tapatybę ir nustatyti, ar elektroninis dokumentas nebuvo pakeistas po to, kai buvo atlikti šie apdorojimo veiksmai.

¹ 1 lentelė parengta remiantis [4], [9], [10, 2 str. 4 d.] pateiktomis elektroninio parašo definicijomis.

² 1 pav. sukurtas remiantis [10, 2 str. 5 d.].

2 pav. Informacijos siuntimo procesas naudojant elektroninį parašą³

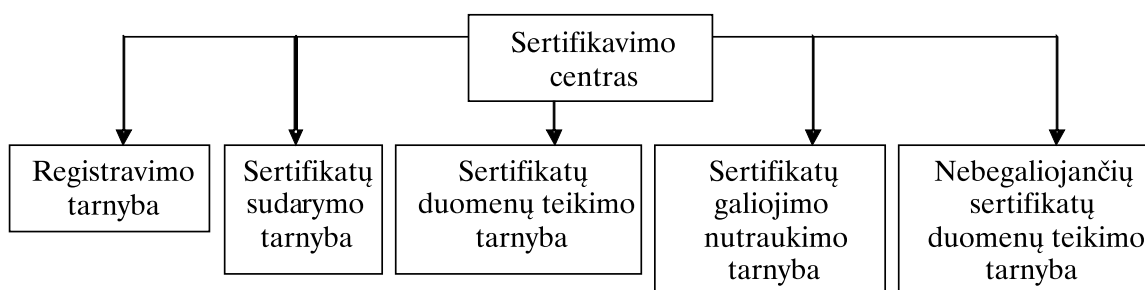
čiant elektroninį laišką reikia jį u•šifruoti adre-
sato atviruoju raktu. Taip garantuojama, jog siun-
čiama informacija nebus prieinama pašaliniam
vartotojui. Adresatas gautą laišką iššifruoja savo
uždaruoju raktu, taip atkurdamas pradinę išsiųstą
informaciją. Siuntėjo tapatybę adresatas gali
patikrinti iššifravęs prie laiško „prikabintą“ kodą,
kurį siuntėjas gauna užšifravęs unikalų elektro-
ninį laiško antspaudą uždaruoju raktu. Šis šifras
ir yra vadinamas elektroniniu parašu, o toks
aptartų raktų porų naudojimas užtikrina perduo-
damos informacijos saugumą bei patikimumą.

3. Elektroninis parašas ir sertifikavimo paslauga

Elektroniniu būdu pasirašyti gali ne kiekvie-
nas asmuo. Pasirašantysis turi turėti sertifikatą
(kitaip liudijimą). Sertifikatas suprantamas kaip
elektroninio pavidalo liudijimas, patvirtinantis,
kad viešasis šifravimo raktas, o kartu ir jį atitin-
kantis privatusis šifravimo raktas priklauso serlifi-
kate nurodytam asmeniui [1]. Paprastai tokį „as-
mens tapatybės liudijimą“ sudaro 5 elementai:
savininko viešasis raktas, savininko vardas, viešojo
rakto galiojimo terminas, sertifikatą teikiančios
organizacijos pavadinimas ir sertifikatą teikian-
čios organizacijos skaitmeninis parašas.

Sertifikavimo paslaugas teikiančios organiza-
cijos dar yra vadinamos sertifikatų centrais. Asme-
nims, norintiems savo veikloje naudoti elektro-
ninį parašą, reikia kreiptis į tokius centrus. Jie
sudaryti iš mažesnių struktūrinių padalinių –
tarnybų (3 pav.) [4].

Registravimo tarnybos paskirtis yra priimti
iš asmenų duomenis, kurie būtini sertifikatams
sudaryti. Patikrinti duomenys perduodami serlifi-
katų sudarymo tarnybai, kuri sudaryta ir savo
elektroniniu parašu pasirašyta liudijimą siunčia
į teikimo tarnybą. Šioji atiduoda sertifikatą savi-
ninkui. Prieš tai dokumentas užrašomas į galiojan-
čių sertifikatų duomenų bazę, kad pateikus
užklausą duomenis būtų galima suteikti tikrinan-
ties parašus asmenims. Pasibaigus sertifikato
galiojimo laikui, liudijimo savininkui paprašius
nutraukti dokumento galiojimą arba teisėsaugos
institucijoms nusprendus tai padaryti, pradeda
veikti sertifikatų galiojimo nutraukimo tarnyba,
kuri, atlikusi savo funkciją, nebegaliojančius
sertifikatus perduoda nebegaliojančių sertifikatų
duomenų teikimo tarnybai. Ši be liudijimų kaupi-
mo teikia duomenis parašų tikrintojams, nes
elektroniniai parašai, sukurti sertifikato
galiojimo laikotarpiu, pasibaigus terminui išlieka
galiojantys.

3 pav. Sertifikavimo centro struktūra⁴

³ 2 pav. sukurtas straipsnio autorių.

⁴ 3 pav. sukurtas straipsnio autorių.

4. Elektroninio parašo teisinis reglamentavimas Lietuvoje

Elektroninio parašo įgyvendinimas tiesiogiai susijęs su teisine baze. Dėl šios priežasties būtina ją išanalizuoti. Išnagrinėsime kiek įmanoma daugiau teisės aktų, nes kiekvienas jų daugiau ar mažiau turėjo įtakos elektroninio parašo įgyvendinimui Lietuvoje.

Verta pabrėžti, jog šiuo metu vienaip ar kitaip elektroninį parašą bei jo naudojimą reglamentuojančių teisės aktų nėra daug. Didžioji dalis tų aktų priimta 2002–2003 m., prieš pat Lietuvai tampa Europos Sąjungos nare. Taigi galima daryti išvadą, jog teisės aktų, susijusių su

elektroniniu parašu ir jo įgyvendinimu, akivaizdų gausėjimą nacionalinėje teisės bazėje minėtuoju laikotarpiu lėmė ne tik būtinybė suderinti Europos Sąjungos ir Lietuvos teisės aktus, bet ir siekis sumažinti mūsų šalies technologinį atsilikimą, ypač elektroninių paslaugų, kurias teikia viešasis sektorius, srityje.

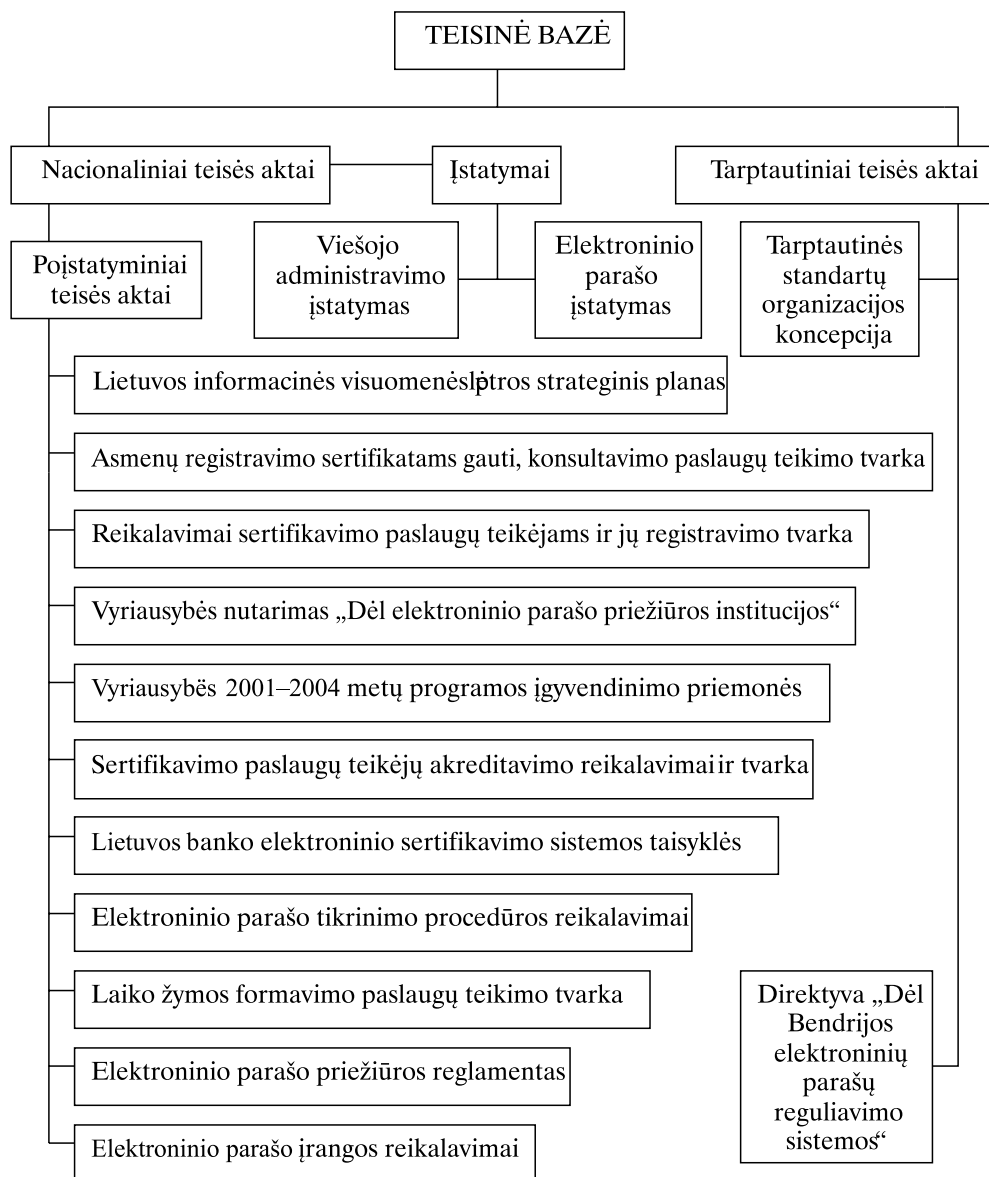
Teisinę bazę, reglamentuojančią elektroninį parašą, tikslinga išskaidyti pagal teisės aktų kilmę, t. y. į nacionalinius ir tarptautinius teisės aktus (4 pav.) [5].

Prielaidos kurti elektroninio parašo sistemą Lietuvoje atsirado priėmus 1999 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą „Dėl Bendrijos elektroninių parašų reguliavimo

sistemos“, kuria buvo siekiama palengvinti elektroninių parašų naudojimą ir prisidėti siekiant jų teisinio pripažinimo [3, 1 str.]. Reikšmingą įtaką darė ir Tarptautinės standartų organizacijos koncepcija, apibrėžianti pagrindines sąvokas bei veikimo principus.

2000 m. gegužės 25 d. buvo pateiktas Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymo projektas. Pats įstatymas priimtas 2000 m. liepos 11 d. ir juo reglamentuojamas elektroninio parašo kūrimas, tikrinimas, galiojimas, parašo naudotojų teisės ir atsakomybė, nustatomos sertifikavimo paslaugos bei reikalavimai teikėjams, elektroninio parašo priežiūros institucijos teisės ir funkcijos.

2001 m. Lietuvos Respub-

4 pav. Teisės aktų, reglamentuojančių elektroninį parašą, bazė⁵

⁵ 4 pav. sukurtas straipsnio autorių.

likos Vyriausybės patvirtintame Lietuvos informacinės visuomenės plėtros strateginiame plane numatyta iki tų pačių metų IV ketvirčio parengti ir priimti elektroninio parašo naudojimą reglamentuojančius įstatymus bei jų lydimuosius teisės aktus. Taip pat kaip vienas iš tikslų numatyta sudaryti sąlygas naudoti elektroninį parašą ir užtikrinti, kad funkcionuotų elektroninio parašo atsiskaitymo sistemos [14]. 2001–2002 m. pasiekus šį tikslą buvo prognozuojama, kad bus sukurta elektroninio parašo sertifikavimo priežiūros tarnyba. Taip pat numatytas sertifikavimo centrų darbo reglamentas bei paslaugų ir konkurso sąlygos. Buvo planuota konkurso tvarka įsteigti du tris elektroninio parašo sertifikavimo centrus, o valstybės tarnautojams suteikti valstybės tarnautojų pažymėjimus su elektroniniu parašu taip skatinant elektroninį parašą naudoti valstybės institucijose.

Viename iš Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001–2004 m. programos įgyvendinimo priemonėse išvardytų tikslų – sukurti šiuolaikinę, galinčią plėtoti elektroninio parašo infrastruktūrą [15] – minimas elektroninis parašas. Tai buvo pagrindas Informacinės visuomenės plėtros komitetui prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. parengti Elektroninio parašo įdiegimo valstybės institucijose pilotinį projektą, kurio paskirtis – išbandyti elektroninio parašo panaudojimo galimybes valstybės institucijose, sukurti techninę bazę elektroninio parašo technologijoms įsisaivinti ir ištirti elektroninių dokumentų naudojimo ir plėtros praktinę naudą ir poreikius [20]. Projektas apima elektroninio parašo formavimo ir tikrinimo įrangos įdiegimą dvidešimtyje valstybės institucijų, sertifikatų išsigijimą ir sertifikavimo taisyklių išbandymą projekte dalyvaujančiose institucijose ir kita.

2002 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą „Dėl elektroninio parašo priežiūros institucijos“, kuriuo Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės buvo įgaliotas vykdyti elektroninio parašo priežiūros institucijos funkcijas. Taip pat šiam komitetui buvo pavesta dar tais pačiais metais parengti projektus dėl komiteto nuostatų papildymo, elektroninio parašo priežiūros vykdymo tvarkos (reglamento) [12], elektroninio parašo įrangos reikalavimų bei reikalavimų sertifikavimo paslaugų teikėjams, sudarantiems kvalifikuotus sertifikatus, ir jų registravimo tvarkos.

Nutarime teigiama, kad Informacinės visuomenės komitetas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės iki 2002 m. liepos 15 d. privalo parengti ir patvirtinti elektroninio parašo tikrinimo

procedūros reikalavimus, sertifikavimo paslaugų teikėjų savanoriškos akreditacijos reikalavimus ir akreditavimo tvarką. Komitetas taip pat įpareigojamas nustatyti pagalbinių sertifikavimo paslaugų, tokių kaip laiko žymos formavimas, asmenų, norinčių gauti sertifikatus, registravimas, jų konsultavimas ir kt., teikimo tvarką.

Iš visų šių reikalavimų tais pačiais metais buvo įvykdyti ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu patvirtinti reikalavimai kvalifikuotus sertifikatus sudarantiems sertifikavimo paslaugų teikėjams bei jų registravimo tvarka, elektroninio parašo įrangos reikalavimai ir elektroninio parašo priežiūros reglamentas.

Elektroninio parašo tikrinimo procedūros reikalavimus vėluota parengti daugiau kaip pusmetį. Tai buvo padaryta 2003 m. sausio 29 d. Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės direktoriaus įsakymu „Dėl reikalavimų elektroninio parašo tikrinimo procedūrai patvirtinimo“. Tą pačią dieną Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės direktoriaus įsakymais buvo patvirtinti dar trys pavėluoti teisės aktai: „Dėl asmenų registravimo sertifikatams gauti ir konsultavimo paslaugų teikimo tvarkos patvirtinimo“, „Dėl sertifikavimo paslaugų teikėjų akreditavimo reikalavimų ir tvarkos patvirtinimo“ bei „Dėl laiko žymos formavimo paslaugų teikimo tvarkos patvirtinimo“.

Apskritai Informacinės visuomenės plėtros komitetui prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės pavesta dalyvauti įgyvendinant elektroninio parašo naudojimo valstybės politiką [16], vykdyti elektroninio parašo priežiūrą bei organizuoti sertifikavimo paslaugų valstybės institucijoms ir įstaigoms teikimą.

Elektroninis parašas valstybės institucijoms bendraujant su visuomene tapo ypač svarbus Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo 19 straipsnį papildantis dar viena dalimi, kurioje teigiama, jog asmenų prašymai, pateikti elektroniniu būdu, turi būti pasirašyti elektroniniu parašu [11].

Kalbant apie elektroninę bankininkystę ir elektroninio parašo naudojimą šioje srityje reikia paminėti 2002 m. gegužės 16 d. Lietuvos banko valdybos nutarimą „Dėl Lietuvos banko elektroninio sertifikavimo sistemos taisyklių patvirtinimo“. Visų pirma, šiose taisyklėse nurodoma Lietuvos banko sertifikavimo sistemos paskirtis. Atsižvelgiant į tai, kad kartais dirbama ne tik paprastomis, bet ir ypatingomis sąlygomis, išskirtinis dėmesys skiriamas pačioms veikimo formoms apibūdinti. Kadangi duomenų konfidencialumas

laikomas prioritetine sritimi, aptariamame nutarime nustatomi sertifikavimo sistemos duomenų apsaugos reikalavimai, tvarkomi objektai bei dalyvavimo sąlygos, dalyvių teisės ir pareigos.

Svarbu paminėti ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. vasario 20 d. nutartį „Dėl banko mokėjimo kortelių“, kurioje netiesiogiai patvirtinamas PIN (angl. *personal identification number* – asmeninis identifikavimo numeris) kodo prilyginimas elektroniniam parašui vienu iš atsiskaitymo mokėjimo kortele rekvizitų, kuris kartu gali būti ir mokėjimo patikimumo bei apsaugos priemone, pripažintas elektroninis parašas [7], nors diskusijų dėl to nekilo ir anksčiau. O štai 2003 m. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konkrečiai patvirtino PIN kodo tapatumą elektroniniam parašui: PIN kodas yra mokėjimo kortelės elektroninis parašas [8].

5. Elektroninio parašo įgyvendinimo ypatumai Lietuvoje

Nors Europos Komisija numatė elektroninį parašą viešajame sektoriuje įvesti iki 2001 m. pabaigos [17, p. 35], pirmieji teisės aktai visoje Europoje vėlavo. Šiuo požiūriu teisės aktų, reglamentuojančių elektroninį parašą Lietuvoje, bazės kūrimas nelabai atsiliko nuo kitų Europos valstybių. Tačiau Lietuvoje elektroninio parašo įgyvendinimas turi tam tikrų specifinių bruožų, kuriuos būtina paanalizuoti.

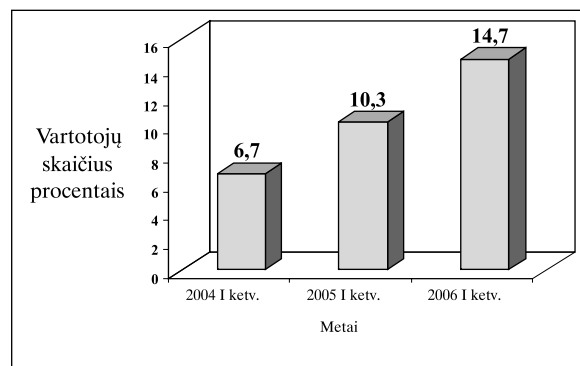
Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas buvo priimtas 2000 m. Jame reglamentuojamas parašo kūrimas, tikrinimas, galiojimas, naudotojų teisės ir atsakomybė, sertifikavimo paslaugos ir reikalavimai teikėjams, taip pat elektroninio parašo priežiūra. Atrodytų, šis teisės aktas – tvirtas pagrindas pradėti veikti elektroniniam parašui. Tačiau jo įgyvendinimas buvo atidėtas dar porai metų dėl valdžios institucijų kaltės.

Informacinės visuomenės plėtros komitetas kaip elektroninio parašo priežiūros institucija buvo patvirtintas tik 2002 m., t. y. praėjus dvejiems metams po to, kai buvo priimtas Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas. Reikalavimai kvalifikuotus sertifikatus sudarantiems sertifikavimo paslaugų teikėjams bei jų registravimo tvarka buvo numatyta taip pat 2002 m. kartu su elektroninio parašo reikalavimais bei elektroninio parašo priežiūros reglamentu. Elektroninio parašo tikrinimo procedūros reikalavimai parengti dar vėliau – tik 2003 m. Tais pačiais metais patvirtinta ir asmenų registravimo sertifikatams gauti ir konsultavimo paslaugų teikimo tvarka,

sertifikavimo paslaugų teikėjų akreditavimo reikalavimai ir tvarka bei laiko žymos formavimo paslaugų teikimo tvarka.

Dėl tokio teisės aktų, būtinų įgyvendinti elektroninį parašą, vėlavimo nebuvo pasiekti Lietuvos informacinės visuomenės plėtros strateginiame plane numatyti tikslai. Nors 2003 m. valstybinio audito ataskaitoje, priešingai, pažymima, jog teisės aktų bazė, reglamentuojanti elektroninį parašą, nesudaro kliūčių jį diegti ir naudoti.

Elektroninio parašo įgyvendinimo procesas „nestrigo“ tik elektroninėje bankininkystėje. Patvirtinus Lietuvos banko elektroninio sertifikavimo taisykles, PIN kodas (elektroninis parašas) pradėjo sėkmingai veikti. Tai įrodo kasmet didėjantis interneto vartotojų, besinaudojančių internetinės bankininkystės paslaugomis, skaičius procentais (5 pav.) [5].

5 pav. Interneto vartotojų, besinaudojančių elektroninės bankininkystės paslaugomis, skaičiaus kaita 2004 – 2006 m.⁶

Nors Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas buvo priimtas 2000 m., o kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėjų registravimo tvarka – 2003 m., tačiau pirmasis kvalifikuotus sertifikatus sudarantis paslaugų teikėjas buvo užregistruotas dar po dvejų metų. Dėl elektroninio parašo liudijimo būtinumo elektroninio parašo įgyvendinimas mūsų šalyje akivaizdžiai penkeriais metais atsilieka nuo jo teisinio reglamentavimo: tik 2005 m. įregistruotas pirmasis elektroninio parašo paslaugų teikėjas [13]. Stebina tai, jog juo užregistruotas „Skaitmeninio sertifikavimo centras“, kuris, kaip •inoma, yra uždaroji akcinė bendrovė (toliau UAB), taigi – pelno siekianti organizacija. Tuo tarpu daugelyje šalių kvalifikuotų sertifikatų sudarymo paslaugas teikia valstybinės organizacijos. Pažymėtina, kad per 2005 m. šis sertifikavimo paslaugų teikėjas aktyvios sertifikavimo pas-

⁶ 5 pav. sukurtas remiantis [5].

laugų, susijusių su kvalifikuotais sertifikatais, veiklos nevykdė, t. y. sudarė apie 20 kvalifikuotų sertifikatų [2]. Dėl šios priežasties Lietuvoje atsirado tinkama terpė užsienio įmonėms teikti skaitmeninio sertifikavimo paslaugas. Pavyzdžiui, telekomunikacijų bendrovė UAB „Omnitel“ ir akcinė bendrovė (toliau AB) „Hansabankas“ naudojami Estijos skaitmeninio sertifikavimo įstaigos „Sertifitseerimiskeskus“ išduotais kvalifikuotais sertifikatais.

Nuo 2005 m. vykdomas „Elektroninio parašo infrastruktūros plėtros“ projektas. Jo tikslas yra sudaryti valstybės institucijoms reikiamas sąlygas naudoti elektroninį parašą elektroniniams dokumentams pasirašyti ir mainams tarp valstybės institucijų bei viešąsias paslaugas teikti elektroniniu būdu. Šiuo metu sertifikavimo paslaugos teikiamos 520 valstybės tarnautojų, o elektroninio parašo įranga ketinama aprūpinti 53 valstybės institucijas. Kol kas sėkmingai įdiegusios elektroninį parašą yra kelios viešosios įstaigos ir kur kas daugiau privačių įmonių, kitos tai dar tik planuoja padaryti (2 lentelė).

Viešųjų pirkimų tarnyba prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės vykdo Europos Sąjungos struktūrinių fondų ir Lietuvos Respublikos bendrojo finansavimo projektą „Viešųjų pirkimų informacinės sistemos plėtra“, kuri įgyvendinti tikimasi iki 2008 m. I ketvirčio. Kuriam centrinei viešųjų pirkimų informacinė sistema naudos saugų elektroninį parašą ir kvalifikuotus sertifikatus. Manoma, kad sistemos įdiegimas gerokai padidins elektroninio parašo paslaugų poreikį.

Valstybinė mokesčių inspekcija šiuo metu teikia elektroninio deklaravimo paslaugas, tačiau ateityje planuojama sistemos funkcionalumą praplėsti iki gaunamų ir teikiamų dokumentų pasira-

šymo saugiu elektroniniu parašu.

Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija numato, kad elektroninio parašo technologijos gali būti įdiegtos 2009 m. įgyvendinant elektroninių aplinkosaugos leidimų išdavimo tvarką.

Valstybinis informacinės technologijos institutas šiuo metu atlieka elektroninio parašo infrastruktūros galimybių studiją, finansuojamą iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų.

Valstybinė kelių transporto inspekcija prie Susisiekimo ministerijos planuoja naudoti elektroninį parašą skaitmeninių tachografų sistemoje naudojant saugų Europos Sąjungos kompiuterių tinklą TESTA II. Sertifikavimo paslaugas numatoma pirkti iš Estijos sertifikavimo paslaugų teikėjo „Sertifitseerimiskeskus“.

Valstybės tarnybos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos šiuo metu rengia investicinį projektą, kuriame numatyta, kad nuo 2008 m. valstybės tarnautojų pažymėjimai bus keičiami į plastikinius su integruotu lustu ir kvalifikuotu sertifikatu elektroniniams parašams naudoti.

Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija planuoja teikti viešąsias paslaugas naudojant informacinę sistemą „Pagalba“, kurios tikslas – padėti duomenų subjektui įgyvendinti teisę susipažinti su savo asmens duomenimis. Šioje sistemoje bus įdiegtos elektroniniams parašams vartoti būtinos technologijos.

Viešojoji įstaiga „Infostruktūra“ ruošiasi teikti su elektroniniu parašu susijusias paslaugas. Tačiau ji pabrėžia, kad sėkmingas šių planų įgyvendinimas priklauso nuo to, kada bus įkurtas vienas valstybinis sertifikavimo centras, o visos valstybės institucijos bus įpareigosotos naudotis būtent šio centro paslaugomis.

Gyventojų registro tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos elektroniniam parašui sėkmingai naudoti pasitelkia internetinės bankininkystės sistemas.

Lietuvos banke jau nuo 2002 m. veikia elektroninio sertifikavimo sistema. Ji skirta Lietuvos banko informacinėms paskolų rizikos

2 lentelė. Planuojančios diegti elektroninį parašą ir jį įdiegusios institucijos⁷

Institucijos, kuriose planuojama diegti elektroninio parašo infrastruktūrą	Institucijos, kuriose jau naudojamosi elektroniniu parašu
<ul style="list-style-type: none"> • Viešųjų pirkimų tarnyba • Valstybinė mokesčių inspekcija • Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija • Valstybinis informacinis technologijos reguliavimo tarnyba • Valstybinė kelių transporto inspekcija • Valstybės tarnybos departamentas • Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija • Viešojoji įstaiga „Infostruktūra“ 	<ul style="list-style-type: none"> • Gyventojų registro tarnyba • Lietuvos bankas • Statistikos departamentas • Lietuvos Respublikos ryšių institutas • UAB „Omnitel“ • AB „Parex bankas“ • AB „Hansabankas“ • Kiti Lietuvos komerciniai bankai

⁷ 2 lentelė sukurta remiantis [2].

duomenų bazės, ataskaitų priėmimo, valstybės vertybinių popierių aukcionų vykdymo sistemoms.

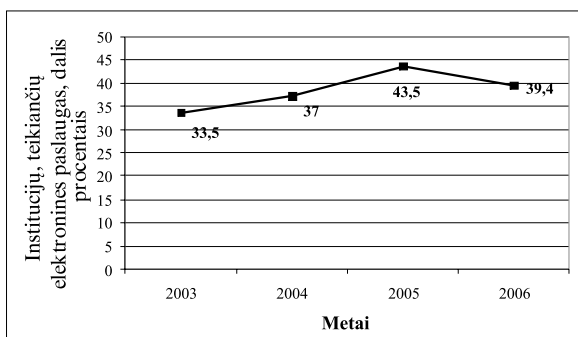
Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės nuo 2002 m. teikia paslaugas įvairiems ūkio ir viešojo administravimo subjektams. Jiems yra sudarytos sąlygos prieiti prie 30-ties statistikos tyrimų duomenų pasirašius elektroniniu parašu. 2006 m. sistema atnaujinta. Paminėtina, kad Statistikos departamentas naudoja užsienio valstybių sertifikavimo teikėjų paslaugomis.

Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyba naudoja naujausias technologijas elektroninių dokumentų sistemoje. Tačiau ja naudotis gali tik tie fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie turi kvalifikuotus elektroninio parašo sertifikatus.

Telekomunikacijų bendrovė UAB „Omnitel“ 2006 m. antrąjį ketvirtį pradėjo elektroninio parašo reikalaujančias paslaugas. Tačiau šiuo metu vis dar vyksta derybos su trimis sertifikavimo paslaugų teikėjais.

AB „Parex bankas“ neseniai suteikė saugų elektroninį parašą banko klientams, kurie gali naudotis elektronine komercija, t. y. atsiskaityti už paslaugas ir prekes interneto parduotuvėse. AB „Hansabankas“ išduoda savo darbuotojams kvalifikuotus sertifikatus. Kiti Lietuvos komerciniai bankai teikia identifikavimo paslaugas Valstybinės mokesčių inspekcijos elektroninio deklaravimo finansinių ataskaitų sistemose.

Kasmet augant viešųjų institucijų, teikiančių paslaugas internetu, skaičiui (6 pav.), išskyrus 2006 m., teoriškai valstybės tarnautojų bendravimas su visuomene turėtų tapti kokybiškesnis [6; 20].

6 pav. Valstybės institucijų, teikiančių elektronines paslaugas, skaičiaus kaita 2003–2006 m. ⁸

Tačiau tam trukdo Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo 19 straipsnio penktoji dalis, kuri apskritai nėra racionali. Joje tei-

⁸ 6 pav. sukurtas remiantis [6].

giama, jog valdžios institucijos patenkins ir atsakys į elektroniniu paštu atsiųstus prašymus tik tuo atveju, jeigu šie bus pasirašyti elektroniniu parašu. Taip valdžios institucijos tiesiog atsikrato paklausimų internetu, kadangi dar nedaugelis mūsų visuomenėje ne tik kad nenaudoja elektroninio parašo, bet ir nedaug ką apie jį teišmano. Be to, šiuo įstatymo papildymu užkertamas kelias kreiptis elektroniniu paštu į valstybės institucijas, kurios nebuvo numačiusios, jog atsakins tik į elektroniniu parašu pasirašytus paklausimus.

Nors nelabai sekasi įgyvendinti ankstesnius planus, kuriami nauji. Tikimasi, jog iki 2008 m. 80 proc. valstybės tarnautojų naudosis elektroniniu parašu [18]. Tačiau kyla klausimas, ar tokios prognozės yra pagrįstos. Be abejo, jos yra siektinos, bet ar pasiekiamos artimiausiu metu. Reiktų kritiškiau vertinti esamą padėtį: efektyvus naujovių diegimas įmanomas tik tinkamai jas reglamentuojant (teisės aktuose neturi būti spragų ir kolizijų, suteikiančių galimybę jų nepaisyti), esant toms naujovėms tiesiogiai proporcingam visuomenės poreikiui ir valstybės institucijų supratimui, jog jų veiklos modernizavimas yra neišvengiamas procesas informacinių technologijų amžiuje.

Išvados

1. Vieno elektroninio parašo apibrėžimo nėra, tačiau pačia bendriausia prasme jį galima suprasti kaip elektroninio dokumento autentiškumą ir duomenų saugumą užtikrinančius rekvizitus. Tačiau Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatyme neskiriama pakankamai dėmesio informacijos apie elektroninio parašo vartotoją konfidencialumo būtinybei.

2. Lietuvoje elektroninio parašo technologija pasirinktas asimetrinis šifravimo algoritmas, kurio esmė – viešojo ir privataus raktų pora. Būtent šių raktų sąveika tuo pat metu užtikrina maksimalią duomenų apsaugą.

3. Elektroniniu parašu pasirašantys asmenys privalo turėti galiojančius sertifikatus, kuriuos išduoda sertifikavimo centrai. Lietuvoje šią paslaugą teikia vienintelis UAB „Skaitmeninis sertifikavimo centras“. Tačiau pastebėta tendencija, jog Lietuvos institucijos bei įmonės prioritetą skiria skaitmeninio sertifikavimo veikla užsiiman- tiems užsienio šalių subjektams.

4. Lietuvoje teisės aktai, reglamentuojantys elektroninį parašą, tendencingai tvirtinami pavėluotai, o tai stabdo nuosekliai įgyvendinti elektroninį parašą.

5. Patvirtinus Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymą 2000 m. pirmoji kvalifikuotų sertifikatų sudarymo paslaugas teikianti

organizacija įregistruota tik 2005 m. Tai rodo, kad penkerius metus įstatymas valstybės institucijų lygmeniu tebuvo formalus, t. y. iš tikrųjų veikė.

6. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo 19 straipsnį papildyti penktąja dalimi galima prognozuoti mažesnę valstybės institucijų ir visuomenės bendravimo aktyvumą, nes visiems, besikreipiantiems į viešąsias įstaigas elektroniniu būdu, būtina pasirašyti elektroniniu parašu. Šis reikalavimas dar labiau atskyrė viešajame sektoriuje dirbančius asmenis nuo socio, kuriam jie ir turi tarnauti.

Literatūra

1. *Elektroninio parašo infrastruktūros išplėstinė samprata* <http://www3.lrs.lt/pls/inter/ivpk_print.doc_view?key=160405 [2007 m. gegužės 9 d.].
2. *Elektroninio parašo priežiūros institucijos Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymo įgyvendinimo metinė ataskaita* <[http://epp.ivpk.lt/epp/Dokumentai/2006-04-03%20\(64\)-s-396%20ataskaita%20lrs.doc](http://epp.ivpk.lt/epp/Dokumentai/2006-04-03%20(64)-s-396%20ataskaita%20lrs.doc) [2007 m. gegužės 10 d.].
3. *Europos Parlamento ir Tarybos 1999 m. gruodžio 13 d. direktyva „Dėl Bendrijos elektroninių parašų reguliavimo sistemos“* <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_1?p_id=34582 [2007 m. balandžio 14 d.].
4. *Informacijos ir informacinių technologijų teisinio reglamentavimo ypatumai bei atskiros sritys (intelektinė nuosavybė ir kt.* <http://www.mruni.lt/padaliniai/FAKULTETAIVVF/tik/dokumentai/Bak_seminarai/IT_metod_medziaga/IT_teisinio_reglamentavimo_ypatumai_040202.doc [2007 m. gegužės 18 d.].
5. *Interneto naudojimo tikslai.* <http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/IT%20%20panaudojimas%20NU_20061024.doc [2007 m. gegužės 14 d.].
6. *Interneto puslapiai ir elektroninių paslaugų teikimas valstybės ir savivaldybių institucijose* <[http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/4.IT%20panaud.valstybes%20\(sav_ivaldybiu\)%20valdymo%20įstaigose%202006.doc](http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/4.IT%20panaud.valstybes%20(sav_ivaldybiu)%20valdymo%20įstaigose%202006.doc) [2007 m. gegužės 14 d.].
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. vasario 20 d. nutartis Dėl banko mokėjimo kortelių. *Teismų praktika*. 2002. Nr. 17.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. vasario 11 d. nutartis Sukčiavimas (1961. BK 274 str.). *Teismų praktika*. 2003. Nr. 19.
9. Lietuvos banko valdybos 2002 m. gegužės 16 d. nutarimas Nr. 69 Dėl Lietuvos banko elektroninio sertifikavimo sistemos taisyklių patvirtinimo. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 51–1979.
10. Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 61–1827.
11. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo 19 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2005. Nr. 76–2746.
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 23 d. nutarimas Nr. 568 Dėl elektroninio parašo priežiūros institucijos. *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 43–1634.
13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 615 Dėl Lietuvos informacinės visuomenės plėtros programos patvirtinimo. *Valstybės žinios*. 2006. Nr. 71–2630.
14. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. rugpjūčio 10 d. nutarimas Nr. 984 Dėl Lietuvos informacinės visuomenės plėtros strateginio plano patvirtinimo. *Valstybės žinios*. 2001. Nr. 71–2534.
15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. spalio 4 d. nutarimas Nr. 1196 Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001–2004 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo. *Valstybės žinios*. 2001. Nr. 86–3015.
16. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 1389 Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. liepos 5 d. nutarimo Nr. 844 „Dėl Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo. *Valstybės žinios*. 2005. Nr. 150–5483.
17. Petrauskas, R. *Informacinių technologijų taikymas viešajame administravime*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2001.
18. *Prognozuojama sparti elektroninio parašo plėtra Lietuvoje* <<http://www.penki.lt/news.aspx?Lang=LT&Element=News&TopicID=41&MAction=ViewArticle&ArticleID=120803&SearchTXT> [2007 m. gegužės 10 d.].
19. *Skaitmeninio parašo įsigalėjimo problemos* <<http://security.5ci.lt/Default.asp?DL=L&EditionID=82&TopicID=29&Code=>> [2007 m. gegužės 8 d.].
20. Žvirblis E. *Elektroninio parašo diegimas valstybės institucijose* <http://www3.lrs.lt/pls/inter/ivpk_print.doc_view?key=226244 [2007 m. gegužės 10].

Rimantas Garuckas
Adolfas Kaziliūnas

The Law of Electronic Signature and Peculiarities of its Implementation in Lithuania

Summary

These days information technologies improve rapidly in raising information society and opening wide opportunities to provide some services electronically. It became necessary to create an effective and secure system which could ensure efficient provision of electronic services. For this purpose an electronic signature was created, which is equated to a written signature. This article emphasizes the urgency to use an electronic signature, describing the legislative framework, and analyzes the implementation of the law of electronic signature in Lithuania. Firstly, the meaning of electronic signature based on definitions given in Lithuanian legal acts and international documents is explained. Also, the opportunities of usage of electronic signature are discussed. The practice of using electronic signature in Lithuania has been analyzed, positive and negative aspects have been identified. In this article a lot of attention is paid to differences of legislation of electronic signature and the possibilities of its implementation, which reduce the efficiency of an electronic signature.

The object of this article is the law of electronic signature and a problem of its implementation in Lithuania. The article analyzes some legal acts related to electronic signature and its effect in Lithuania, evaluates the implementation process of the law of electronic signature and analyzes its features.

Rimantas Garuckas – Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto Verslo katedros docentas.
Telefonas +370 68024742
Elektroninis paštas rimantas.garuckas@ef.vu.lt

Adolfas Kaziliūnas – Mykolo Romerio universiteto Strateginio valdymo ir politikos fakulteto Valdymo teorijos katedros profesorius.
Telefonas +370 52779769
Elektroninis paštas adkazyl@cablenet.lt
Straipsnis pateiktas 2008 m. kovo mėn.; recenzuotas; parengtas spausdinti 2008 m. birželio mėn.